

ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

Διδασκαλεία.—Ὁμιλοῦντες περὶ τῶν προσόντων τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων εἰς τὸ οἰκεῖον μέρος τοῦ παρόντος, κατ' ἀνάγκην ἐθίξαμεν καὶ τὸν τρόπον τῆς μορφώσεως αὐτοῦ. Ἦδη θὰ ἐξετάσωμεν τὸν ὄργανισμόν τῶν διδασκαλείων, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν τὴν κυριωτέραν πηγὴν τῶν λειτουργῶν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἦδη ἐξ ἀρχῆς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ἔδωκε τὴν προσήκουσαν σημασίαν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἦδη ἐπὶ Καπόδιστρίου εἶχε συστηθῆ ἓν Αἰγίνη ἐν εἶδος διδασκαλείου, εἰς τὸ ὅποιον ἐδιδάσκοντο τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον οἱ μέλλοντες ν' ἀσκήσουν τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου. Ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου δὲ τοῦ 1834 ἤρχισε νὰ λειτουργῇ πρῶτον μὲν ἐν Ναυπλίῳ, μετὰ δὲ τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτεύουσας, ἐν Ἀθήναις, συστηματικὸν διδασκαλεῖον, ἢ «διδασκαλοδιδασκτήριον», ὡς μετεφράσθη εἰς τὸν νόμον ἢ λέξις «Schullehrerseminarium» τοῦ Γερμανικοῦ κειμένου, ὁργανωθὲν διὰ τοῦ περὶ δημοτικῶν σχολείων νόμου τοῦ 1834. Πρῶτος διευθυντῆς τοῦ διδασκαλείου τούτου ὑπῆρξεν ὁ Γερμανὸς Κόρκ, ὁ ὅποιος προσεπάθησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς αὐτὸ τὴν συνδιδασκτικὴν μέθοδον καὶ τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν. Οἱ ὄπαδοί ὅμως τῆς ἀντιθέτου μεθόδου, τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς, ἦτις ἄλλως τε εἶχε γίνῃ παραδεκτὴ ἐπισήμως παρὰ τοῦ Κράτους, ἦσαν περισσότεροι καὶ ἐπικρατέστεροι. Πρὸ τῶν ἐπικρίσεων δ' αὐτῶν ὁ Κόρκ, μετὰ ἑνὸς περιήπου ἔτους ὑπηρεσίαν, ἠναγκάσθη τὴν 10 Ἀπριλίου 1836 νὰ παραιτηθῆ, ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ Ἰωάννου Κοκκῶνη, ὄπαδοῦ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς καὶ συγγραφέως τοῦ ὁδηγοῦ αὐτῆς.

Σκοπὸς τοῦ διδασκαλείου ἦτο διπλοῦς, 1) νὰ μορφώνη τοὺς μέλλοντας νὰ διορισθοῦν διδάσκαλοι ἢ διδασκάλισσαι, καὶ 2) νὰ ἐξετάζῃ ὅσους κατ' ἰδίαν διδαχθέντες ἐπεθύμουν νὰ λάβουν πτυχίον δημοδιδασκάλου. Ἡ εἰς αὐτὸ φοίτησις ἦτο διετής, ἐγίνοντο δὲ δεκτοὶ κατόπιν εὐδοκίμων εἰσιτηρίων ἐξετάσεων οἱ ἔχοντες ἐνδεικτικὸν προαγωγῆς ἐκ τῆς β' τάξεως τοῦ Ἑλλην. σχολείου καὶ ἀποδεικτικὰ περὶ τῆς χρηστοηθείας των. Τὰ ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ διδασκόμενα

μενα μαθήματα ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γενικῆς μορφώσεως, περιοριζομένης τῆς προσπάθειας αὐτῶν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου. Παιδαγωγικὰ δὲν ἐδιδάσκοντο, οὔτε ἰχνογραφία, οὔτε φωνητικὴ μουσική. Εἰς τὸ διδασκαλεῖον ἦτο προσηρτημένον πρὸς πρακτικὴν ἄσκησιν τῶν μαθητῶν ἐν πρότυπον δημοτικὸν σχολεῖον. Τὸ προσωπικὸν τοῦ διδασκαλείου ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ διευθυντοῦ, ὅστις ἐξετέλει καὶ καθήκοντα γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ ὄλων τῶν σχολείων τοῦ Κράτους, καὶ δύο καθηγητῶν, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἐξάπαντος ἔπρεπε νὰ εἶναι ἰερωμένος. Ἐκ τῶν μαθητῶν 12 μὲν, οἱ ἀριστεύοντες, ἦσαν ὑπότροφοι τοῦ Κράτους, λαμβάνοντες μηνιαίαν ὑποτροφίαν 30—40 δραχμῶν, ἄλλοι ἦσαν ὑπότροφοι δήμων καὶ οἱ λοιποὶ συνετηροῦντο ἰδίαις δαπάναις.

Δεδομένου 1) ὅτι τὸ προσωπικὸν τοῦ διδασκαλείου ἦτο ἀτελέστατα κατηρτισμένον καὶ ἔστερεῖτο πάσης παιδαγωγικῆς μορφώσεως, 2) ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν των εἶχον ἐλλιπεστάτην γενικὴν μόρφωσιν καὶ ὅτι ἡ διάρκεια τῆς εἰς αὐτὸ φοιτήσεως ἦτο μόνον διετής, 3) ὅτι τὰ διδασκόμενα μαθήματα ἦσαν ἐλάχιστα, οὔτε δὲ παιδαγωγικά, οὔτε τεχνικά μαθήματα ὑπῆρχον μεταξὺ αὐτῶν, 4) ὅτι ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας ἦτο δογματικὴ καὶ 5) ὅτι ἦσαν ἄγνωστα τὰ ἐποπτικὰ μέσα διδασκαλίας, εἶναι φανερόν, ὅτι οἱ ἐξ αὐτοῦ ἀποφοιτῶντες ἐλάμβανον μὲν τὸ ὄνομα τοῦ διδασκάλου, οὐσιαστικῶς ὅμως δὲν ἦσαν εἰμὴ ἀμαθεῖς τινες δοκησίσοφοι, οἱ ὅποιοι μόλις ἦσαν ἱκανοὶ νὰ μεταδώσουν εἰς τοὺς μαθητάς των ὀλίγας γνώσεις ἀναγνώσεως, γραφῆς καὶ ἀριθμητικῆς.

Ὁ Κοκκῶνης ἐχρημάτισε διευθυντῆς τοῦ διδασκαλείου μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου τοῦ 1852, ὅτε ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ Γ. Χρυσοβέργη, διευθύναντος αὐτὸ μέχρι τῆς 19 Αὐγούστου 1854. Τὸν Χρυσοβέργην διεδέχθη ὁ Σ. Βυζάντιος, ὅστις διηύθυνε τὸ διδασκαλεῖον μέχρι τῆς 3 Ὀκτωβρ. 1862, τοῦτον δὲ ὁ Φρ. Παπαδόπουλος, χρηματίσας διευθυντῆς μέχρι τῆς 27 Αὐγούστου 1863, καθ' ἣν διωρίσθη διευθυντῆς αὐτοῦ καὶ αὐθις ὁ Ἰ. Κοκκῶνης.

Εἰς τὸ διδασκαλεῖον ἠδύναντο νὰ φοιτῶσι καὶ θήλεα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν προσήρχοντο τοιαῦτα πρὸς φοίτησιν, αἱ διδασκάλισσαι ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν εἰς ἄλλα σχολεῖα διδασκομένων καὶ ὑποβαλλομένων

ἐνώπιον τοῦ διδασκαλείου εἰς πτυχιακὴν ἐξέτασιν. Τοῦτο διήρκεσε μέχρι τοῦ 1861, ὅποτε διὰ τοῦ ἀπὸ 13 Ὀκτωβρ. τοῦ ἰδίου ἔτους διατάγματος ἐπειδὴ, ὡς ἀναγράφεται ἐν αὐτῷ, «τὸ ὑπάρχον διδασκαλεῖον ὡς ἔχει μέχρι τοῦδε, ἐκπληροῖ μόνον τὸν σκοπὸν τῆς ἐξετάσεως καὶ τῆς βαθμολογήσεως τῶν διδασκαλισσῶν οὐχὶ δὲ καὶ τὸν τῆς μορφώσεως αὐτῶν», ἀνεγνωρίσθη ὡς διδασκαλεῖον τὸ ὑπὸ τῆς Φιλεκπ. ἐταιρείας ἰδρυθὲν ἐν Ἀθήναις σχολεῖον, αἱ ἀπόφοιτοι τοῦ ὁποῖου διὰ νὰ λάβουν πτυχίον ὑπεβάλλοντο εἰς ἐξετάσεις ἐνώπιον ἐπιτροπῆς ἐξ ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν. Κατόπιν ἀνεγνωρίσθησαν ὡς διδασκαλεῖα καὶ τὰ ἐν Κερκύρα, Λαρίση καὶ Πάτραις παρθεναγωγεῖα τῆς ἐταιρείας, εἰς ἃ διὰ τοῦ ἀπὸ 24 Ἀπριλίου 1881 διατάγματος εἰσῆχθησαν καὶ τὰ ἐξῆς παιδαγωγικὰ μαθήματα, 1) ἐμπειρικὴ ψυχολογία μετὰ στοιχειώδους λογικῆς, 2) παιδαγωγὴ καὶ 3) διδακτικὴ καὶ μεθοδικὴ μετ' ἀσκήσεων ἐν προτύπῳ δημοτικῷ σχολεῖῳ θηλέων.

Ἄλλ' ἤδη αἱ Κυβερνήσεις καὶ ἡ κοινὴ γνώμη εἶχον ἀντιληφθῆ τὴν κακὴν λειτουργίαν τοῦ διδασκαλείου, τὸ ὁποῖον ὄλονεν καθίστατο χειρότερον λόγῳ τῆς χαλαρότητος κυρίως περὶ τὰς εἰσιτηρίους καὶ ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις καὶ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τοῦ 1864, ἐκπληροῦσα γενικὴν ἐπιθυμίαν, προέβη εἰς τὴν κατάργησίν του, προέβλεψε δὲ ὅπως ἐπαναληφθῆ ἡ λειτουργία αὐτοῦ, ἐπὶ νέων βάσεων.

Μὴ ἀνασυσταθέντος ὅμως τοῦ διδασκαλείου, εἰσῆχθη, ὡς εἶδομεν, τὸ σύστημα τῆς δι' ἐξετάσεων ἐνώπιον ἐπιτροπῶν χειροτονίας διδασκάλων. Ἀπόφοιτοι τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, ἀποτυχόντες εἰς οἶονδήποτε ἄλλο ἐπάγγελμα, προσήρχοντο εἰς τὰς ἐπιτροπὰς ταύτας καὶ ἐχρίοντο διδάσκαλοι. Εἰς τόσον χαμηλὸν ἐπίπεδον ἐξέπεσεν ἕνεκα τούτου ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις, ὥστε δὲν ἐδίστασε ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς τὴν 18 Νοεμβρ. 1876 ὁ τότε Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Μίλησης νὰ χαρακτηρίσῃ ταύτην ὡς ἐμπαιγμὸν τοῦ Ἔθνους.

Ἡ τοιαύτη κατάστασις τῆς δημοτικῆς μας παιδείας δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀφήσῃ ἀσυγκίνητον τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ Κράτος. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1871 ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἶχεν ἀποστείλει διὰ παιδαγωγικὰς σπουδὰς εἰς Εὐρώπην τρεῖς νέους. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν ἵδρυσεν ἐν Θεσσαλονίκῃ μὲν τὸ 1876 διδασκαλεῖον, μὲ διευθυντὴν τὸν Χ. Παπαμάρκου, ἐν

Ἀθήναις δὲ τὸ 1875 τὸ παιδαγωγεῖον μὲ διευθυντὴν τὸν Σπ. Μωραΐτην, εἰς τὸ ὅποιον ἤσκούντο οἱ δημοδιδάσκαλοι. Ἀπὸ τοῦ 1878 δὲ ἰδρύθη διὰ τοῦ νόμου ΧΘ' ὑπὸ τοῦ Κράτους τὸ ἐν Ἀθήναις διδασκαλεῖον, τὸ ὅποιον ἐχάραξε νέαν περίοδον εἰς τὸ ζήτημα τῆς μορφώσεως τῶν διδασκάλων.

Τὸ διδασκαλεῖον τοῦτο ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν ἐνιαυσίων τάξεων, ἐγίνοντο δ' εἰς τὴν α' τάξιν αὐτοῦ δεκτοὶ οἱ ἔχοντες ἐνδεικτικὸν

Μαθήματα	Α' Τάξις	Β' Τάξις	Γ' Τάξις	Σύνολον
	ῶραι	ῶραι	ῶραι	
Θρησκευτικά	3	3	3	9
Ἀρχαῖα Ἑλληνικά	8	8	10	26
Νέα »	3	3	3	9
Ἱστορία	3	3	—	6
Γεωγραφία	2	2	—	4
Φυσικὴ	2	2	3	7
Ζωολογία, βοτανικὴ	3	2	—	5
Μαθηματικά	5	3	—	8
Μουσικὴ	5	4	3	12
Καλλιγραφία	2	2	—	4
Ἰχνογραφία	2	1	2	5
Γυμναστικὴ	1	2	—	3
Κηπουρικὴ	1	1	1	1
Ἑγχειρίδιον	—	—	3	1
Παιδαγωγικά :				
Μεθοδικὴ καὶ διδακτικὴ ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον	3	3	—	3
Ἑγχειρίδιον διδασκαλίας	—	2	—	2
Ἀσκητικὴ ἐπὶ τῶν μαθητῶν τοῦ προτύπου	—	2	10	12
Θεωρία τῆς παιδαγωγικῆς	—	—	2	2
Ἱστορία τῆς παιδαγωγικῆς	—	—	2	2
Φιλοσοφικά	—	3	—	3
	40	46	40	126

προαγωγῆς ἐκ τῆς α' τάξεως τετραταξίου γυμνασίου, ἡλικίαν 16—25 ἐτῶν καὶ σῶμα ἀρτιμελές. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἶναι καταφανῆς ἡ ὑπεροχὴ τοῦ διδασκαλείου τούτου ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ πρῶτον. Ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς ηὔξησε κατὰ ἓν ἔτος ἡ διάρκεια τῆς φοιτήσεως, ἀφ' ἑτέρου ἡ γενικὴ μόρφωσις τῶν εἰσαγομένων εἰς τὸ νέον διδασκαλεῖον ἦτο κατὰ πολὺ ἀνωτέρα τῆς μορφώσεως τῶν μαθητῶν τοῦ παλαιοῦ, οἵτινες ἐγίνοντο δεκτοὶ μὲ ἐνδεικτικὸν τῆς β' τάξεως τοῦ Ἑλλην. σχολείου, ἐνῶ τώρα ἀπητεῖτο ἐνδεικτικὸν α' τάξεως γυμνασίου, κατὰ δύο δηλ. ἔτη περισσοτέρα ἐκπαίδευσις. Μειονέκτημα παρουσίαζε τὸ νέον διδασκαλεῖον κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐπετρέπειτο νὰ γίνωνται δεκτοὶ μαθηταὶ καὶ εἰς τὴν β' τάξιν αὐτοῦ, ἂν εἶχον ἐνδεικτικὸν τῆς β' τάξεως τοῦ Γυμνασίου.

Διὰ τοῦ ἀπὸ 25 Μαΐου 1878 διατάγμ. ἐκανονίσθησαν ὡς ὁ παρατεθεὶς πίναξ (σελ. 218) τὰ διδακτέα εἰς τὸ διδασκαλεῖον μαθήματα.

Διὰ τοῦ ἀπὸ 16 Ἰουλίου 1879 διατάγματος προσετέθη μὲν εἰς τὴν γ' τάξιν καὶ τὸ μάθημα τῆς Μαθηματικῆς γεωγραφίας, ἐπῆλθον δὲ καὶ τινες ἄλλαι τροποποιήσεις εἰς τὰ διδακτέα μαθήματα. Διὰ δὲ τοῦ ἀπὸ 14 Ἀπριλίου 1883 διατάγματος εἰσήχθησαν ὡς ὑποχρεωτικὸν μάθημα εἰς τὸ διδασκαλεῖον καὶ αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις.

Τὰ διδασκόμενα ἐν τῷ διδασκαλείῳ τοῦ ΧΘ' νόμου μαθήματα, ἐν συγκρίσει μὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ πρώτου διδασκαλείου, παρουσιάζουν ἀναμφισβήτητον ὑπεροχὴν καὶ εἶναι προσηρμοσμένα πρὸς τὰς τότε κρατούσας θεωρίας τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Θὰ ἦσαν δὲ πλέον ἀρτιώτερα ἂν ἡ προσήλωσις πρὸς τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά, διὰ τὰ ὁποῖα ἀφιερώθησαν 26 ὥραι καθ' ἑβδομάδα, δὲν ἦτο τόσον ὑπέρμετρος. Εἰς τὸ πρόγραμμα αὐτὸ δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ καὶ τὸν πολὺν φόρτον τῶν μαθημάτων. Ἔργασία ἐν τῷ σχολείῳ 40—46 ὥρων καθ' ἑβδομάδα εἶναι λίαν ἐξαντλητικὴ καὶ κατ' ἀνάγκην ἐξασθενίζει τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ. Διὰ τοῦ ἀπὸ 5 Σεπτεμβρ. 1886 διατάγματος ἐπῆλθον μεταβολαὶ ἀρκετὰ οὐσιώδεις ὡς πρὸς τὴν κατανομὴν τῶν μαθημάτων· οὕτω τῶν θρησκευτικῶν αἱ ὥραι περιορίσθησαν κατὰ μίαν εἰς ἐκάστην τάξιν, τῶν δὲ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν κατὰ δύο, αἵτινες ἀφιερώθησαν εἰς θέματα καὶ ἐκθέσεις ἰδεῶν. Τὰ νέα Ἑλληνικά κατηργήθησαν ἀπὸ

τὴν β' καὶ γ' τάξιν. Ἐπίσης κατηργήθη ἡ γεωγραφία κλπ. Τὸ διάταγμα ὅμως τῆς 13 Σεπτεμβρ. 1888 ἐπανέφερε μὲν τὰς ὥρας τῶν θρησκευτικῶν, ἠϋξήσθη δὲ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τὰς ὥρας τῆς μὲν α' τάξεως εἰς 12, τῆς β' εἰς 9 καὶ τῆς γ' εἰς 9 καὶ εἰσήγαγε καὶ αὐθις τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας.

Τὸ προσωπικὸν τοῦ διδασκαλείου ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ διευθυντοῦ, ὅστις ἔπρεπε νὰ εἶναι διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας, προϋπήρετῆσας ἐπὶ 5 ἔτη ὡς γυμνασιάρχης ἢ ἐπὶ 10 ὡς καθηγητῆς, ἐκ δύο φιλολόγων καθηγητῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕτερος ἔπρεπε νὰ ἔχη εἰδικὰς ἀποδείξεις παιδαγωγικῶν σπουδῶν καὶ ἐνὸς καθηγητοῦ τῶν φυσικῶν. Ὁ διευθυντῆς δὲν ἀπητεῖτο νὰ εἶναι ἀπαραιτήτως παιδαγωγός. Βραδύτερον διὰ τοῦ νόμου ὠΝΘ' τοῦ 1880 ὠρίσθη, ὅτι δύναται νὰ διορίζηται διευθυντῆς τοῦ διδασκαλείου καὶ διδάκτωρ τῆς φιλολογίας, εἰδικῶς τὰ παιδαγωγικὰ σπουδὰς καὶ εὐδοκίμως διδάξας. Τὰ λοιπὰ μαθήματα, τὰ προβλεπόμενα ὑπὸ τοῦ προγράμματος, ἐδιδάσκοντο ὑπὸ καθηγητῶν τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαίδευσως ἐπὶ ἐπιμισθίῳ.

Εἰς τὸ διδασκαλεῖον ἦτο προσηρτημένον πρότυπον ἑξατάξιον δημοτικὸν σχολεῖον πρὸς ἄσκησιν τῶν μαθητῶν τοῦ διδασκαλείου. Ἐκαστος μαθητῆς τῆς γ' τάξεως ὑπεχρεοῦτο ν' ἀναλαμβάνη συνεχῆ ἐν τῷ προτύπῳ διδασκαλίαν 5—8 ὥρῶν καθ' ἑβδομάδα, οὐδεὶς δ' ἀπελύετο ἐξ αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἀσκηθῆ ἐν τῷ προτύπῳ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἱερῶν, τῶν Ἑλληνικῶν, τῆς ἀριθμητικῆς, τῆς ᾠδικῆς καὶ τινος ἐκ τῶν ἄλλων μαθημάτων.

Πρῶτος διευθυντῆς τοῦ μὲν διδασκαλείου ἐ χρημάτισεν ὁ Χρ. Παπαδόπουλος, τοῦ δὲ προτύπου ὁ Π. Π. Οἰκονόμου, ὁ τρίτος ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ συμπληρωσάντων τὰς σπουδὰς των δαπάναις τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Καίτοι τὸ διδασκαλεῖον Ἀθηνῶν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς λειτουργίας του παρουσίαζε πολλὰς ἐλλείψεις καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν μὀρφωσιν τοῦ προσωπικοῦ, ἐν τούτοις εἶχε λίαν εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἡμῶν πραγμάτων.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν λειτουργίαν τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν

ὁ διευθυντῆς αὐτοῦ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 5108 τῆς 6 Ἰουλίου 1879 ἐκθέσει του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον λέγει τὰ ἑξῆς· «Καίτοι οἱ πλεῖστοι τῶν προσελθόντων εἰς ἐξέτασιν ἦσαν ἀνίκανοι νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὸ διδασκαλεῖον, ἐγένοντο οἱ πάντες δεκτοὶ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ ἀνεπλήρουν διὰ τῆς ἐπιμελείας τὰς ἐλλείψεις των... ἐν τούτοις ἡ ἐλπίς ἡμῶν δυστυχῶς δὲν ἐπραγματώθη ὡς πρὸς πάντας τοὺς μαθητάς. Οἱ πλεῖστοι... μέγα ἐγένοντο πρόσκομμα εἰς τὴν πρόοδον... Ἐὰν μὴ τεθῆ φραγμὸς εἰς τοὺς τοιούτους (τοὺς δημοδιδασκάλους, τοὺς ἄνευ ἐξετάσεων δεκτοὺς γινομένους εἰς τὸ διδασκαλεῖον) διὰ τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων, τὸ διδασκαλεῖον κινδυνεύει ν' ἀποκλίνῃ ὅλως τοῦ ἀρχικοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ καὶ νὰ μεταβληθῆ εἰς δημοτικὸν σχολεῖον. Τούτων ἕνεκα οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ διδαχθῆ ἅπασα ἡ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένη ὕλη διδασκαλίας οὔτε νὰ γίνωσι κύριοι αὐτῆς πολλοὶ τῶν μαθητῶν... Ἡ ἐν τῷ διδασκαλείῳ διδασκαλία ὀφείλει κυρίως... ἄλλ' ὅταν ἀναγκάζεται νὰ μεταδίδῃ εἰς αὐτοὺς καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς γραμματικῆς καὶ αὐτὰς τὰς στοιχειωδεστάτας γνώσεις τῆς γεωγραφίας, τῆς ἱστορίας, τῶν μαθηματικῶν, τῆς φυσιογνωσίας, ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι ἀποτυγχάνει τοῦ κυρίου αὐτοῦ σκοποῦ κατατρίβον τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου εἰς τὴν στοιχείωσιν τῶν μαθητῶν περὶ τὰ ἀπλούστατα... Ἐκτὸς τῶν δυσχερειῶν τούτων τῶν προερχομένων ἐκ τῶν μαθητῶν, ἀντετάχθησαν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ καταστήματος καὶ ἄλλαι ἔχουσιν τὴν αἰτίαν ἐν ταῖς ἐλλείψεσι τινῶν ἐκ τῶν διδασκάλων. Δυστυχῶς αἱ ὠραῖαι τέχναι ὀλίγον ἢ καὶ οὐδόλως καλλιεργοῦνται παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς σχολείοις. Τούτου ἕνεκα οὔτε σύστημα διδασκαλίας καὶ μέσα αὐτῆς, οὔτε πρόσωπα ἐπιτήδεια εἰς τὸ νὰ διδάσκωσιν αὐτὰ ἐμορφώθησαν παρ' ἡμῖν. Ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς π.χ. ἐχώλαινε, μὴ γενομένη καθ' ὠρισμένην μέθοδον καὶ ἐν καταλλήλοις ᾄσμασι, κατὰ τὸ ἡμισυ δὲ ἐσχόλαζε τὸ μάθημα τοῦτο, μὴ διδαχθείσης τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς δι' ἄγνοιαν τοῦ διδασκάλου. Ὅμοια δύνανται νὰ ρηθῶσι καὶ περὶ τῆς ἰχθυογραφίας. Ἡ δὲ γυμναστικὴ ἢ τοσοῦτον ἀπαραίτητος καὶ διὰ τὴν ὑγείαν τῶν μαθητῶν καὶ διὰ τὸ μέλλον αὐτῶν ἐπάγγελμα... ἀδύνατον ἦτο νὰ καρποφορήσῃ».

Ἐν δὲ τῇ ὑπ' ἀριθ. 7859 τῆς 3 Σεπτεμβρ. 1880 τὰ ἐξῆς· «Τινὰ τῶν κεφαλαίων διαφόρων μαθημάτων, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ διδαχθῶσιν ἐν τῇ γ' τάξει, παρελείφθησαν ἐξ ἀνάγκης... Εὐχαρίστως εἶδεν ὁ σύλλογος τῶν καθηγητῶν τὴν πρόνοιαν, ἣν ἔλαβε τὸ Ὑπουργεῖον περὶ διορισμοῦ διδασκάλου τῆς γυμναστικῆς. Ἐλπίζει δὲ ὅτι καὶ περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς διδασκαλίας τῶν τεχνικῶν μαθημάτων, περὶ ἧς καὶ ἄλλοτε ὑπέβαλε παράκλησιν, ληφθήσεται πρόνοια... Ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων, τὸ ὅποιον πρῶτον ἤδη ἐφηρμόσθη ἐντελῶς, συγκροτηθείσης τῆς τρίτης τάξεως, παρετηρήθη σπουδαία δυσχέρεια. Οἱ μαθηταὶ τῆς γ' τάξεως, βεβαρημένοι ὑπὸ τοσούτων θεωρητικῶν μαθημάτων, ἀδυνατοῦσι νὰ ἀσκῶνται καὶ πρακτικῶς ἐν τῷ προτύπῳ. Ἀναγκάζονται λοιπὸν νὰ παραμελῶσιν ἢ τὰ πρακτικὰ μαθήματα πρὸς μεγίστην βλάβην ἑαυτῶν ἢ τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις πρὸς ζημίαν οὐχὶ μικροτέραν τῶν ἑαυτῶν καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ προτύπου».

Οἱ ἐπόπται δὲ τοῦ διδασκαλείου καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 6806 τῆς 20 Ἀπριλίου 1879 πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκθέσει των γράφουσι περὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ· «Οἱ μαθηταὶ τῆς β' τάξεως προσῆλθον εἰς τὸ διδασκαλεῖον ἀσθενέστεροι ὄντες τοῦ δέοντος περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, αἱ δὲ προηγούμεναι ἐλλείψεις δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκπληρωθῶσιν εὐκόλως διὰ τῆς διδασκαλίας ἐν τῷ βραχεῖ τοῦ ἔτους τούτου χρονικῷ διαστήματι, ἀφοῦ μάλιστα καὶ πολὺς μαθημάτων φόρτος ἐπεβάρυνε τὴν τάξιν ταύτην. Ἦπτον ὁμως εὐχάριστον προκοπὴν ἐν τοῖς μαθήμασιν ἐπεδείξατο ἡ α' τάξις, περὶ πάντα μὲν καθόλου τὰ μαθήματα ἀδύνατος φανεῖσα, μάλιστα περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ οὐχὶ ἱκανῶς παρεσκευασμένη πρὸς μετάβασιν εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν. Τούτου αἰτιώτατον ὅτι οἱ μαθηταὶ τῆς τάξεως ταύτης προσῆλθον εἰς τὸ διδασκαλεῖον οὐχὶ ἐπαρκῶς παρεσκευασμένοι πρὸς κατάταξιν ἐν τῇ τάξει ταύτῃ, οἳ τε ἐκ τῶν γυμνασίων προσελθόντες καὶ οἱ τριτοβάθμιοι δημοδιδάσκαλοι. Οἱ τελευταῖοι μάλιστα ἦσαν παντάπασιν ἀκατάρτιστοι. Εἶτα δὲ καὶ φορὰ ἀφυΐας παρετηρήθη καθόλου ἐν τῇ τάξει ταύτῃ. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον τοῦτο ἔτος δὲν ἠδύνατο καὶ

ἄλλως νὰ γίνῃ· διότι ἂν ἡ πρώτη αὕτη τάξις ἐσχηματίζετο μετ' αὐστηροτέραν τῶν προσερχομένων δοκιμασίαν, ἐκινδύνευε νὰ μὴ σχηματισθῆ μηδαμῶς πρώτη τάξις... Τοῖς εἰρημένοις προσθετέον καὶ τόδε· ἡ διδασκαλία τοῦ Ὀμήρου ἐν τῇ μικρᾷ τάξει τοῦ διδασκαλείου πλὴν τῶν πεζῶν Ἀττικῶν συγγραφέων προϋποτίθησι μαθητὰς μᾶλλον προκεχωρηκότας εἰς τὴν γνῶσιν τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει δὲ ταύτῃ καὶ ἐκανονίσθη ὥστε εὐθύς ἐν τῇ α' τάξει νὰ ἀρχῆται ἐρμηνευόμενος καὶ ὁ Ὀμηρος πρὸς τοῖς πεζοῖς συγγραφεῦσι· δυστυχῶς ὅμως, ὡς ἔχουσι τανῦν τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως παρ' ἡμῖν, μαθηταὶ τοσοῦτον προκεχωρηκότες εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ δύνανται κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς εἰς τὸ διδασκαλεῖον φοιτήσεως νὰ διδάσκωνται καὶ Ὀμηρον, δὲν ὑπάρχουσιν, οὐδὲ θὰ ὑπάρχωσιν ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον. Τὸ δὲ νὰ διδάσκωνται καὶ ἄλλην διάλεκτον, πλὴν τῆς Ἀττικῆς, τοιοῦτοι ὄντες εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, μᾶλλον σύγχυσιν καὶ βλάβην ἢ ὠφέλειαν φέρει. Ἀναγκαῖον λοιπὸν νομίζομεν νὰ παύσῃ προσωρινῶς, εἰμὴ ἔσαι, ἡ διδασκαλία τοῦ Ὀμήρου ἐν τῇ α' τάξει, νὰ ἀρχῆται δὲ αὕτη ἐν τῇ δευτέρᾳ».

Τὸν Παπαδόπουλον διεδέχθη ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ διδασκαλείου ὁ Μ. Βρατσάνος, τοῦτον δὲ ὁ Χαρ. Παπαμάρκου, ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ ὁποίου προήχθη τοῦτο αἰσθητῶς. Περὶ αὐτοῦ γράφει ὁ Σ. Λάμπρος ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 9700 τῆς 3 Ἰουλίου 1887 ἐκθέσει του τὰ ἑξῆς· «Παραστὰς καὶ ἄλλοτε ἐπὶ ἔτη τρία ὡς γενικὸς ἐπιθεωρητῆς τῶν δημοτικῶν σχολείων εἰς τὰς ἐξετάσεις τοῦ ἐνταῦθα διδασκαλείου ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι εὔρον ἱκανὰς ἐπὶ τὰ κρείσσω διαφοράς. Καὶ πρῶτον μὲν παρετήρησα τὴν σχεδὸν ὀλοσχερῆ ἐξάλειψιν τοῦ ὄγκου καὶ τῆς ὑπερφροσύνης, ὑφ' ἧς ἄλλοτε κατεῖχοντο οἱ ἐν τῷ διδασκαλείῳ φοιτῶντες εὐεπίφοροι γινόμενοι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὴν οἴησιν καὶ τὸ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἀτάσθαλον καὶ δυσυπότακτον. Τοὺς ἐφετεινοὺς ἀποφοίτους εὔρον πολὺ μετριοφρονεστέρους καὶ εὐσταλεστέρους τῶν παλαιῶν καὶ τοῦτο ἔκρινα ὠφέλειαν οὐ μικράν...»

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ τοῦ Παπαμάρκου καὶ ἐφ' ἑξῆς εἰσήχθη εἰς τὴν διδασκαλίαν ἐν Ἑλλάδι τὸ Ἑρβαρτιανὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐδί-

δάσκετο ἐν τῷ διδασκαλείῳ καὶ εἰς τὸ ὅποῖον ἤσκούντο οἱ δημοδιδάσκαλοι.

Ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1880 μέχρι τοῦ 1891 ἀπελύθησαν ἐκ τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν κατὰ σειράν ἐτῶν οἱ ἑξῆς δημοδιδάσκαλοι 26, 25, 39, 44, 30, 32, 32, 32, 14, 23, 29, 49.

Ἐπειδὴ τὸ ἐν Ἀθήναις διδασκαλεῖον δὲν ἦτο ἄρκετὸν πρὸς μόρφωσιν τῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας ἀπαιτουμένων δημοδιδασκάλων καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας, ἰδρύθησαν διὰ μὲν τοῦ νόμου ὠΝΘ' τοῦ 1880 δύο ἄλλα διδασκαλεῖα, ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Ἐπτανήσῳ, διὰ δὲ τοῦ νόμου ΑΙΒ' τοῦ 1882 καὶ τέταρτον ἐν Θεσσαλίᾳ, λειτουργοῦντα ἅπαντα κατὰ τὸν τύπον τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν. Ἐδραι τῶν διδασκαλείων τούτων ὠρίσθησαν τοῦ μὲν ἐν Πελοποννήσῳ ἢ Τρίπολις διὰ τοῦ ἀπὸ 25 Αὐγούστου 1880 διατάγματος, ὅπερ ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ὠρίσθη τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1880, τοῦ δ' ἐν Ἐπτανήσῳ ἢ Κέρκυρα διὰ τοῦ ἀπὸ 16 Ἰουνίου 1882 διατάγματος, ὅπερ ὠρίσθη ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1882 καὶ τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ ἢ Λάρισα διὰ τοῦ ἀπὸ 20 Ἰουλίου 1882 διατάγματος. Χρόνος ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ διδασκαλείου ὠρίσθη διὰ τοῦ ἀπὸ 24 Αὐγούστου 1882 διατάγματος ἢ 1 Ὀκτωβρίου 1882. Ἐν τούτοις οὔτε τὰ 4 ταῦτα διδασκαλεῖα ἐκρίνοντο ἐπαρκῆ. Ἡ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας τοῦ 1888 Κοινοβουλευτικὴ ἐπιτροπὴ παρατήρησεν ἐν τῇ σχετικῇ τῆς ἐκθέσει τὰ ἀκόλουθα: «Ἀφοῦ ἡ μόρφωσις τοῦ διδασκάλου... εὐλόγως εἶναι καὶ δι' ἄλλους λόγους ὑποχρέωσις τοῦ Κράτους, μάλιστα δὲ ἀπέναντι τῆς κοινότητος βαρυνομένης ὑπὸ τῆς δαπάνης τῆς συντηρήσεως τοῦ σχολείου καὶ ἀξιούσης εὐλόγως νὰ παρέχῃ τὴν ἐκ τοῦ ὑστερήματος δαπάνην ἐπὶ τῇ ὠφελείᾳ τῆς μορφώσεως τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ, ὀφείλει τὸ Κράτος νὰ μεριμνήσῃ περὶ συστάσεως ἀναλόγου πρὸς τὸν πληθυσμὸν τοῦ Βασιλείου ἀριθμοῦ διδασκαλείων. Κατὰ δὲ τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπῆς, ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῆ ὁ μέγας ἐθνικὸς σκοπὸς τῆς μορφώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰμὴ διὰ συστάσεως δέκα τοῦλάχιστον διδασκαλείων, καλῶς ὀργανισμένων...» Περισσότερον νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ

Κυβέρνησις δὲν ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν ταύτης τῆς ἐπιτροπῆς, λόγῳ τῆς δημιουργουμένης διαπάνης.

Ὡς γνωστόν, τὸ 1889 ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν Βουλὴν ὑπὸ τοῦ τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Θεοτόκη ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνεται καὶ τὸ «περὶ μεταρρυθμίσεως τῶν ἤδη ὑπαρχόντων διδασκαλείων». Ἐν τῇ αἰτιολογικῇ ἐκθέσει τοῦ νομοσχεδίου τούτου ἐκτίθενται σαφῶς τὰ πλημμελήματα, ἅτινα παρουσίασεν ἡ λειτουργία τῶν μέχρι τοῦ 1889 ὑφισταμένων διδασκαλείων καὶ ἅτινα ἐξηκολούθησαν μέχρι τοῦ 1910, ὅτε ὠργανώθη ἐπὶ νέων βάσεων τὸ ἐν Ἀθήναις Μαράσλειον διδασκαλεῖον, διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ παραθέσωμεν ταύτην ὁλόκληρον· «Οὔτε τὰ ἤδη ὑπάρχοντα—γράφει—οὔτε τὰ διὰ τοῦ παρόντος νομοσχεδίου μεταρρυθμιζόμενα διδασκαλεῖα εἶναι τέλεια. Ἐνόσω τὸ ἔργον τῶν διδασκαλείων θὰ διαπεραίνηται δι' ἀνθρώπων ἀμοίρων φιλοσοφικῆς καὶ παιδαγωγικῆς μαθήσεως καὶ ἀδαῶν τῶν κατὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, τέλεια τὰ διδασκαλεῖα ἀδύνατον ν' ἀποβῶσι καὶ ἐνόσω ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις στερεῖται τῶν πάντων, τέλεια τὰ διδασκαλεῖα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνωσι. Καὶ τὰς πρώτας ἀνάγκας τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἂν ταῦτα θεραπεύωσι, καὶ τοῦτο εἶναι ἀρκετόν. Ὄταν τὸ πολὺ πλῆθος τῶν νῦν διδασκάλων εἶναι τέλειον ἀκατέργαστον καὶ οὐδαμῶς πρὸς τὸ ἔργον αὐτοῦ παρεσκευασμένον, ἔαν καὶ μετρίαν παιδείαν ἔχοντας ἀπολύωσι τὰ διδασκαλεῖα τοὺς ἀποφοίτους αὐτῶν, εἶναι καὶ τοῦτο εἰς τὸ ἔθνος ἀρκετόν. Ἀλλ' ὅταν εἶναι δυνατὸν καὶ τὰ ἀτελεῖ μὲν ταῦτα διδασκαλεῖα, ἐπαρκῆ δὲ πρὸς τὰς παρούσας ἀνάγκας, νὰ βελτιωθῶσιν ὡς καὶ νὰ καταστῶσιν ἐπιτηδειότερα πρὸς τὴν θεραπείαν αὐτῶν, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀγαθὸν καὶ τῷ ἔθνει λυσιτελές. Ἀπὸ τοῦ 1878 λειτουργοῦσιν ἤδη τὰ νῦν ὑφιστάμενα διδασκαλεῖα. Ὁ χρόνος πολλὰ κατέδειξε τὰς θεραπείας δεόμενα. 1ον. Ἡ ἴδρυσις τῶν διδασκαλείων ἐν μεγάλας πόλεσιν ἀπέβη οὐχὶ σπανίως τοῖς τε μαθηταῖς καὶ τοῖς διδασκάλοις βλάβης οὐχὶ σμικρᾶς παραιτία¹. Ἐκχεόμενοι εἰς τὸν μεγαλωστὶ ἐκτεταμένον βίον τῶν

1. Ὁ γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν σχολῶν Π. Π. Οικονόμου τὴν αὐτὴν γνώμην εἶχεν ὡς πρὸς τὸ μέρος τῆς λειτουργίας τῶν διδασκαλείων. Ἐν τῇ ἀπὸ 3

μεγάλων πόλεων οἱ τε μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι μετὰ δυσκολίας δύνανται νὰ περισυλλεγῶσιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ νὰ ἀφοσιωθῶσιν εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν ἔργον, μελετῶν μεταμεσονυκτερινῶν καὶ νηφαλιότητος καὶ ἐμμονῆς περὶ ὀλίγου χρῆζον· ἐθιζόμενοι δὲ οἱ μαθηταὶ εἰς τὸν βίον τῶν μεγάλων πόλεων πολυμερῆ τινα ὄντα καὶ χλιδῆς μεστόν, δυσχερῶς εἶτα ἀναστρέφονται εἰς μικρὰς κώμας καὶ πόλεις καὶ ἔτι δυσχερέστερον ἐπιτελοῦσι τὸ ἑαυτῶν ὅπως οὖν μονότονον διδασκαλικὸν ἔργον· πικρίας δὲ πάντοτε καὶ δυσθυμίας πληρούμενοι, χαλεπῶς φέρουσι τὴν λαχοῦσαν αὐτοῖς μοῖραν, τὰ ρᾶστα ἐπιποθοῦντες καὶ πρὸς τὰ μεγάλα ἀείποτε ἐνατενίζοντες. 2ον. Ἡ ἐκτός τοῦ διδασκῆριου διαβίωσις γίνεται εἰς ἄλλους μὲν τῶν μαθητῶν διαφθορᾶς παραιτία, εἰς ἄλλους νοσημάτων βαρέων, εἰς ἄλλους θανάτου καὶ εἰς πάντας κακουχίας πολλῆς καὶ ἀθλιότητος καὶ ἐκχυδαῖσμοῦ. Πτωχοὶ ὄντες οἱ εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες ὅπως διαγάγῃσι τὸν βίον αὐτῶν, ἀναγκάζονται νὰ πορίζονται τὴν τροφήν αὐτῶν ἐκ τῶν εὐτελεστάτων καπηλείων, νὰ κατοικῶσιν εἰς ἀνήλια καὶ σκοτεινὰ καὶ ρυπαρὰ δωμάτια, νὰ ἀναστρέφονται μετὰ χυδαίων, νὰ συχνάζωσιν εἰς οἰκογενεῖας εὐτελεῖς, νὰ ἐνδύωνται κακῶς, πρὸς δὲ τὰς ἐκάστοτε καιρικὰς περιστάσεις ἐπιδεῶς· ἢ ἀντιστρόφως, δαπανῶντες πλείονα τῶν ὅσα ἔχουσι, περιπίπτουσιν εἰς χρέη, ἀφανίζουσι δὲ οὕτω τὴν ἡσυχίαν, τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Ἐχοντες δὲ καὶ πολλὰ μαθήματα καὶ ὄντες ἠναγκασμένοι, ἵνα ἐπαρκῶσιν εἰς αὐτά, νὰ ἐργάζονται πολὺ, κακουχοῦνται, ἐξασθενοῦσι, νοσοῦσι, φθίνουσι καὶ ἀποθνήσκουσιν· ἢ ἀντιστρόφως, ἀδυνατοῦντες οἱ ἀσθενέστεροι τὸν χαρακτῆρα νὰ καθυποβληθῶσιν εἰς τοὺς ἀναγκαίους κόπους καὶ ἀποδυσπετοῦντες εἶτα πρὸς αὐτούς, γίνονται ἀμελεῖς, ἀφιλότιμοι καὶ ἀμαθεῖς· πληροῦσι δὲ οὕτω τὸ μὲν σχολεῖον ἀνωμαλίας

Ἐπὶ Ἰαννουαρίου 1886 ἀναφορᾶ τοῦ πρὸς τὸ Ἰνστιτούτον γράφει· «Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι παιδείσεως τῶν δημοδιδασκάλων γευόμεθα ἤδη μὲ τὸ περιπλέον. Ἄλλοτε τὸν δημοδιδάσκαλον ἀνεγνώριζέ τις ἀμέσως βλέπων αὐτὸν εἴτε ἐμπροσθεν εἴτε ὀπίσθεν (;). Ἦδη οἱ νέοι δημοδιδάσκαλοι ἀμιλλῶνται νὰ μὴ φαίνωνται τοιοῦτοι διὰ τοῦ καινοτρόπου μύστακος, διὰ τοῦ χαρίεντος βαδίσματος καὶ τῆς κομποτάτης περιβολῆς...».

καὶ τραχύτητος, τὸν δὲ βίον αὐτῶν κακοδαιμονίας πολλῆς. 3ον. Ἡ ἄδεια τοῦ νὰ κατατάσσωνται οἱ μαθηταὶ τῶν διδασκαλείων καὶ εἰς τὴν δευτέραν τάξιν εἶναι παραιτία πολλῶν κακῶν. Βλάπτει οὐκ ὀλίγον αὐτοὺς τοὺς ἰδίους μαθητάς, οἵτινες μὴ δυνάμενοι ἐν δυσὶν ἔτεσι νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰ εἰδικὰ καὶ μάλιστα εἰς τὰ τεχνικὰ μαθήματα τριῶν ἐτῶν, ἢ ἀναγκάζονται νὰ ὑποβάλλωνται εἰς ὑπερμέτρους κόπους, ὅπερ ἐπιδρᾷ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τε τῆς καθόλου μορφώσεως καὶ ἐπὶ τῆς υἰγείας αὐτῶν, ἢ ἀπολύονται ἐκ τῶν διδασκαλείων, κατώτερους τῆς ἀληθοῦς ἀξίας αὐτῶν βαθμοὺς λαμβάνοντες, ἐλλείψει γνώσεών τινων καὶ δεξιοτήτων, ἀπολύτως πρὸς τὴν τελείαν εὐδοκίμησιν ἀπαιτουμένων. Παρακωλύει τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τοῦ σχολείου, ὄντος ἠναγκασμένου νὰ κρατῆ μὲν δύο μέτρα καὶ δύο σταθμὰ διὰ τὰ μαθήματα, τὰ διδασκόμενα εἰς τὴν πρώτην τάξιν, ἄγνωστα δὲ τοῖς εἰς τὴν δευτέραν τάξιν ἀμέσως ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἐπιπηδῶσι, νὰ κατατέμνη δὲ τὴν εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν διδασκαλίαν μαθημάτων τινῶν εἰς δύο καὶ νὰ δημιουργῆ ποικίλας καὶ ἀπ' ἀλλήλων πολὺ διεστῶσας βαθμίδας παιδεύσεως καὶ δεξιοτήτων ἐν τῇ αὐτῇ τάξει. 4ον. Ὁ ὑπέρμετρος ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ ἐπιμισθίῳ διδασκόντων καὶ ἡ τούτῳ ἐπομένη ὀλιγότης τῶν ὥρῶν τῆς διδασκαλίας πάντων τῶν διδασκόντων γίνεται πολλῶν κακῶν παραιτία. Τὸ δημόσιον ταμεῖον καθυποβάλλεται εἰς δαπάνας περιττάς, οἱ διδάσκαλοι συνήθως πληροῦνται καταφρονήσεως πρὸς τὰ δημόσια κρατυνόμενοι ἐν τῇ πίστει καὶ ὅτι δύναται τις, δημοσίαν ὑπηρεσίαν ἀναλαμβάνων, ὀλίγον ἢ μηδαμῶς νὰ ἐργάζεται, πολλὰ δὲ νὰ κερδαίνει, καὶ ὅτι οὐδεὶς κήδεταὶ τῶν δημοσίων, δύναται δὲ νὰ γίνηται ἀπόλυτος καὶ ἀνεξέλεγκτος ἢ κατασπάθης αὐτῶν. Τὸ ἔργον τὸ ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις τελούμενον ἐξαδυνατεῖ καὶ χαλαροῦται· διότι ὀλίγας ὥρας εἰς αὐτὰ ἐργαζόμενοι οἱ διδάσκαλοι καὶ πολλὰς εἰς ἄλλα, οὔτε εἰς αὐτὰ νὰ ἀφοσιωθῶσι δύνανται, οὔτε σὺν τῷ χρόνῳ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τοῖς παιδευτικοῖς αὐτῶν τρόποις νὰ βελτιοῦνται... 5ον. Ἡ διδασκαλία μαθημάτων ἐκ τῶν προγραμμάτων τῶν γυμνασίων ἀντιγραφέντων καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν αὕτη γίνεται εἶναι οὐκ ὀλίγον βλαβερὰ εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐν πρώτοις ἕνεκα τούτων ἀπο-

μακρύνονται οἱ μαθηταὶ τῶν διδασκαλείων ἀπὸ τοῦ κυρίου αὐτῶν προορισμοῦ, μὴ παρασκευαζόμενοι ἐπαρκῶς εἰς τὰ μαθήματα ἐκεῖνα, ἅτινα δημοδιδάσκαλοι ποτε γενόμενοι εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα θὰ διδάξωσιν, εἶτα, ὡς ἐκ τῆς πληθύος τῶν ὠρῶν τῶν καταναλισκομένων εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐν τῇ παρούσῃ τοῦλάχιστον καταστάσει τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀχρήστων τούτων γυμνασιακῶν μαθημάτων, δὲν ἀπομένει ὁ ἐπαρκῆς χρόνος πρὸς διδασκαλίαν ἄλλων μαθημάτων χρησιμωτάτων εἰς δημοδιδασκάλους· καὶ τὸ δεινότερον, ἔχοντες οἱ ἀπόσχολοι τῶν διδασκαλείων ἔνεκα τῆς τοιαύτης διδασκαλίας σημεῖον κοινὸν ἐπαφῆς μετὰ τοῦ Πανεπιστημίου, εἰς τὴν πρώτην δυσκολίαν αὐτῶν ἐγκαταλείπουσι τὸ ἔργον, δι' ὃ δαπάνη τοῦ Κράτους ἐξεπαιδεύθησαν καὶ ἐκτηδῶσιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἀφανίζοντες οὕτω τὸ κατ' αὐτοὺς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν. 6ον. Παραγνωρισθέντος τοῦ οὐσιωδেষτάτου σκοποῦ τῶν διδασκαλείων, ὅς ἐστιν ἡ προπαρασκευὴ δημοδιδασκάλων, δυναμένων νὰ διδάξωσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους, προσέλαβον ταῦτα τὸν χαρακτῆρα παιδευτηρίων παιδείας μᾶλλον θεωρητικῆς ἢ τέχνης διδακτικῆς. Ἡ ἀνωτάτη τάξις ὀλίγον διαφέρει κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν δύο λοιπῶν κατωτέρων τάξεων· θεωρητικὴ παιδεία καὶ ἐδῶ, θεωρητικὴ παιδεία ἐπικρατεστέρα καὶ ἐκεῖ· ἐλάχιστος μόνον χρόνος ἀφιεροῦται εἰς τὰς ἀσκήσεις τὰς διδακτικάς, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ἐπιζήμιον εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν. 7ον. Τὰ μετὰ τῶν διδασκαλείων συνημμένα πρότυπα εἶναι μᾶλλον γυμνάσια παρὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Ἐκάστη τάξις ἔχει καὶ ἓνα διδάσκαλον. Τοῦτο καὶ τὸ δημόσιον βλάπτει, καθυποβαλλόμενον εἰς δαπάνην ὅλως δυσανάλογον πρὸς τὸ ἐν αὐτοῖς τελούμενον ἔργον καὶ τὸν δι' αὐτοῦ ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν ματαιώνει, ἅτε τῶν μαθητῶν τῶν διδασκαλείων μὴ ἀναλαμβάνόντων ἐπαρκῶς διδασκαλίαν ἐν αὐτοῖς...».

Συμφώνως πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἀρχὰς διὰ τοῦ νομοσχεδίου 1) μετετίθετο ἡ ἔδρα τοῦ ἐν Ἀθήναις διδασκαλείου εἰς τὴν νῆσον Πόρον, τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ εἰς Κόρινθον καὶ τοῦ ἐν Ἐπτανήσῳ εἰς τὸ χωρίον Καστελλάνους τῆς Κερκύρας, 2) συνιστάτο εἰς ἕκαστον διδασκαλεῖον οἰκοτροφεῖον, πρὸς ἐνδιαίτησιν τῶν μαθητῶν μετὰ τῶν διδασκάλων των, 3) ἀπηγορεύετο ἡ κατάταξις μα-

θητῶν εἰς ἀνωτέραν τάξιν τῆς πρώτης, 4) ἅπαν τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν ἀπετελεῖτο ἐκ τακτικῶν καθηγητῶν καὶ τινων ἐκτάκτων, εἰδικῶς διὰ τὸ διδασκαλεῖον διοριζομένων, 5) διδακτέα μαθήματα ὠρίζοντο τὰ ἑξῆς: θρησκευτικά, παιδαγωγικά, ἑλληνικά, ἑλληνικὴ ἱστορία, μαθηματικά, φυσικὴ, φυσικὴ ἱστορία, γεωγραφία, ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, ᾠδική, τετράχορδον, ἰχνογραφία, καλλιγραφία, γυμναστικὴ καὶ τὰ στοιχειωδέστερα τῆς ξυλουργικῆς, ὥραι δὲ διδασκαλίας καθ' ἑβδομάδα 42 διὰ τὴν α' τάξιν, 42 διὰ τὴν β' καὶ 24 διὰ τὴν γ'. Ὑποδειγματικαὶ καὶ δοκιμαστικαὶ διδασκαλίας ἐγίνοντο μόνον εἰς τὴν γ' τάξιν ἐπὶ 18 ὥρας τὴν ἑβδομάδα, ἀνὰ τρεῖς καθ' ἑκάστην, 6) τὸ πρότυπον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἕξ τάξεως, εἰς ἃς ἐδίδασκον δύο μόνον διδάσκαλοι. Ἐν τῷ προτύπῳ ὑποχρεοῦντο νὰ διδάσκουν ἐπὶ 4 ὥρας καθ' ἑκάστην καὶ οἱ καθηγηταὶ τοῦ διδασκαλείου.

Ἄν ἐξαιρέσωμεν 1) τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς ἀπόκεντρα μέρη τοποθετήσεως τῶν διδασκαλείων, ἣτις εἶναι λίαν ἀμφισβητήσιμος, δεδομένου ὅτι ἡ εἰς μεγάλα κέντρα διαμονὴ τῶν μαθητῶν συντελεῖ εἰς τὴν εὐρυτέραν αὐτῶν ἀνάπτυξιν καὶ ὅτι οἱ δημοδιδάσκαλοι ἔχουν ὡς προορισμὸν εἰς τὰ μικρὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπηρετοῦν ὄχι μόνον στενῶς ἐκπαιδευτικόν, ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶς ἐκπολιτιστικόν, καὶ 2) τὴν ἀρχὴν ὅτι εἶναι πολυτέλεια νὰ ὑπηρετοῦν ἐν τῷ προτύπῳ δημοτικῶν σχολείῳ ἕξ δημοδιδάσκαλοι, ὅσαι εἶναι καὶ αἱ τάξεις αὐτοῦ, ἣτις εἶναι τῶν ἑξῆς περιέργως, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ διὰ τοῦ νομοσχεδίου τοῦ Θεοτόκη εἰσαγόμεναι εἰς τὰ διδασκαλεῖα μεταρρυθμίσεις εἶναι ὀρθαὶ καὶ ὑπὸ τῆς μεταγενεστέρως νομοθεσίας ἐγένοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσπασταί.

Τοῦ 1899 τὰ νομοσχέδια τὰ κατατεθέντα ὑπὸ τοῦ Εὐταξία ἔθετον πολὺ ριζοσπαστικωτέρας βάσεις εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν διδασκαλείων. Κατ' αὐτά, τὰ διδασκαλεῖα, ἅτινα ὠρίζοντο 4 ἄρρένων καὶ 2 θηλέων δι' ὅλον τὸ Κράτος, θὰ ἀπηρτίζοντο ἐκ τεσσάρων τάξεων, ἀντὶ τῶν μέχρι τότε τριῶν, θὰ ἐγίνοντο δὲ δεκτοὶ εἰς τὴν α' τάξιν αὐτῶν οἱ ἔχοντες ἐνδεικτικὸν προαγωγῆς ἐκ τῆς β' πρὸς τὴν γ' γυμνασίου καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς α' πρὸς τὴν β'. Δηληθῆς ἦν κατὰ ἓν ἔτος ἡ γενικὴ μόρφωσις τῶν εἰσαγομένων εἰς τὰ

διδασκαλεία, παρετείνετο δ' ἐπὶ ἓν ἀκόμη ἔτος ἢ ἓν αὐτοῖς παιδεύσεις. Ὡς διδακτέα μαθήματα ὠρίζοντο· θρησκευτικά, φιλοσοφικά καὶ παιδαγωγικά μετὰ τῆς νομοθεσίας τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, Ἑλληνικά, Γερμανικὴ γλῶσσα, ἱστορία καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους, διδασκαλία περὶ τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων τοῦ Ἑλληνος Συνταγματικοῦ πολίτου, γεωγραφία, μαθηματικά, φυσιογνωστικά, στοιχεῖα ἀνθρωπολογίας καὶ ὑγιεινῆς, στοιχειώδεις γνώσεις γεωπονίας, κηπουρικῆς, δένδροκομίας, σηροτροφίας καὶ μελισσοκομίας, στοιχεῖα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου, στοιχεῖα καταστιχογραφίας, ᾠδική, ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ τετράχορδον, καλλιγραφία καὶ γυμναστικὴ, χειροτεχνικὴ, κέμπτικὴ καὶ ραπτικὴ. Ὡς πρότυπα προσηρτῶντο εἰς τὰ διδασκαλεία ἓν ἑξατάξιον καὶ ἓν μονοτάξιον.

Ὡς ἐξῆς δὲ δικαιολογεῖ τὰς ἐπιφερομένας μεταρρυθμίσεις ἢ συνοδεύουσα τὰ νομοσχέδια αἰτιολογικὴ ἔκθεσις· «Καὶ νῦν ἡ γενικὴ τῶν δημοδιδασκάλων μόρφωσις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ἑπαρκῆς. Εἰσέρχονται εἰς τὸ διδασκαλεῖον, διανύσαντες τὴν πρώτην ἢ τὴν δευτέραν τάξιν τοῦ γυμνασίου· δι' ὃ ἡ γενικὴ αὐτῶν μόρφωσις δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀρτία, καθόσον εἰς τὰς μνημονευθείσας γυμνασιακὰς τάξεις οὐδὲν σχεδὸν τῶν μαθημάτων φθάνει εἰς σχετικὸν τι πέρασ. Ἐν τῷ διδασκαλείῳ, ἀντὶ νὰ συνεχίζηται περαιτέρω ἡ διδασκαλία τῶν πλείστων μαθημάτων, ἐπανάγονται οἱ μαθηταὶ ἓν τούτοις εἰς βαθμίδας αὐτῶν κατωτέρας. Ἄλλ' οὕτω δὲν κτῶνται ἓν αὐτοῖς τὰς γνώσεις ἐκεῖνας, αἵτινες εἶναι ἀναγκαῖαι καὶ διὰ τὴν καθόλου μόρφωσιν αὐτῶν, μάλιστα δὲ διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἓν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ διδασκαλίαν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μαθημάτων. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ μαθηματικά, ἡ ἱστορία καὶ ἰδίως τὰ φυσικά, ἅτινα ἓν τῷ διδασκαλείῳ διδάσκονται στοιχειωδῶς ὅλως. Ἄλλὰ καὶ οὕτω γινομένης τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, εἰς στενὸν κομιδῇ περιίσταται ἡ διδασκαλία τῶν εἰδικῶν διὰ τοὺς διδασκάλους μαθημάτων, τῶν τεχνικῶν (ἰχνογραφίας, καλλιγραφίας, ᾠδικῆς καὶ γυμναστικῆς) καὶ τῶν παιδαγωγικῶν, ἀνεπαρκῶς δ' ὡσαύτως διενεργεῖται καὶ ἡ παιδαγωγικὴ αὐτῶν ἄσκησις, γενομένη κατὰ τὸν νῦν ὄργανισμὸν τῶν διδασκαλείων ἐπὶ ἓν μόνον ἔτος.

Κατὰ τοῦτο πλέον ἢ εἰκοσάκις ἀδύνατον οἱ δόκιμοι νὰ διδάξωσι δοκιμαστικῶς, ἐν ἐκάστῳ δὲ μαθήματι μόλις ἐν ὄλῳ δις ἢ τρίς τὸ πολὺ. Ἀλλὰ προδήλως τοσοῦτος ἀριθμὸς ἀσκήσεων δὲν ἐπαρκεῖ, ἵνα οἱ δόκιμοι ἀποκτήσωσι βεβαιότητά τινα καὶ δεξιότητα περὶ τὸ διδάσκειν. Κατὰ ταῦτα ἢ τε ἐπιστημονικὴ καὶ ἢ παιδαγωγικὴ τῶν ἡμετέρων δημοδιδασκάλων μόρφωσις δὲν εἶναι ἐπαρκῆς οὐδὲ διὰ τὰς νῦν ἀνάγκας τῶν δημοτικῶν σχολείων, πολλῶ δὲ μᾶλλον δι' ἐκείνας, αἵτινες θὰ δημιουργηθῶσι νῦν, ὅποτε πρόκειται ν' αὐξηθῶσιν αὐταὶ καὶ διὰ τῆς μείζονος διαρκείας τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ διὰ τῆς προσθήκης τῶν νῦν τὸ πρῶτον εἰσαγομένων εἰδικῶν γνώσεων, διὸ καὶ θ' ἀπαιτῶσι μείζονα τὴν ἐπιστημονικὴν προπαιδεῖαν τῶν δημοδιδασκάλων. Ἀλλὰ τὰ διδασκαλεῖα ἡμῶν καὶ νῦν καθ' ἃ ἤδη ἀπεδείχθη, δὲν δύνανται ταύτην ἐπαρκῆ νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτούς, πολλῶ δ' ἔλαττον θὰ συμβαίνη τοῦτο ἐν τῷ μέλλοντι, ὅτε ἀνάγκη οἱ δημοδιδάσκαλοι νὰ προπαιδεύωνται καὶ προσκτῶνται τὰς ἀναγκαῖας γνώσεις διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τῆς προστεθησομένης διδακτέας ὕλης. Ν' αὐξήσωμεν τὸ σύνολον τῶν ὥρῶν τῆς ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἐργασίας δὲν εἶναι δυνατόν, διότι καὶ νῦν οἱ μαθηταὶ τούτων εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον ἐπιβεβαρημένοι. Ὡστε ἄλλως πρέπει νὰ ζητήσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἐπαρκῆ ἐπιστημονικὴν προπαιδεῖαν τῶν δημοδιδασκάλων διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων, τῶν διδακτέων ἐφεξῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, πρὸς δὲ τὴν τελειοτέραν αὐτῶν παιδαγωγικὴν μόρφωσιν. Τὸ πρῶτον, ὅπερ οὕτως εἶπεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ προβάλλεται ἡμῖν, προκειμένου περὶ μεταρρυθμίσεως τῶν διδασκαλείων, εἶναι ἢ αὐξήσις τῆς διαρκείας τῆς εἰς αὐτὰ φοιτήσεως κατὰ ἐν ἔτος. Διὰ ταύτης προφανῶς θὰ ἐπεκταθῆ ὁ χρόνος τῆς παιδαγωγικῆς αὐτῶν πράξεως κατὰ ἐν ὄλον ἔτος, τοῦτο δὲ θὰ συμβῆ καὶ διὰ τὰ τεχνικὰ μαθήματα, ἅτινα ὡσαύτως ἀπαιτοῦσι πολλὴν ἀσκησιν, ἵνα ἱκανὴν ἐν αὐτοῖς ἀποκτήσωσιν εὐχέρειαν οἱ μέλλοντες δημοδιδάσκαλοι. Θὰ ἐξοικονομηθῆ δ' οὕτω καὶ ὁ χρόνος ὁ ἀναγκαῖος διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν νῦν εἰσαγομένων εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίσευσιν εἰδικῶν γνώσεων. Ὡς πρὸς δὲ τὰ λοιπὰ μαθήματα πρέπει τὰ διδασκαλεῖα νὰ συνδεθῶσιν ὀργανικῶς πρὸς τάξιν τινὰ τοῦ γυ-

μνασίου, οὕτως ὥστε νὰ συνεχίζωσι καὶ προάγωσι περαιτέρω τὴν μόρφωσιν, τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἤδη ὑπὸ τῶν μαθητῶν των μέχρι τῆς τάξεως ἐκείνης τοῦ γυμνασίου, οὐχὶ δέ, ὡς νῦν γίνεται, ἀγνοοῦντα ὅλως ταύτην νὰ ὑποβιβάζωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς μαθήμασι τούτοις εἰς βαθμίδα κατωτέραν. Οὕτω θὰ κατορθωθῆ καὶ ἡ ἐν τοῖς προηγουμένοις μαθήμασι μόρφωσις τῶν διδασκάλων ν' ἀποβῆ ἐπαρκής, δὲν θὰ ἐξέρχωνται δὲ αὐτοί, ὡς νῦν γίνεται, τῶν διδασκαλείων κεκτημένοι ἐκ τῶν μαθημάτων αὐτῶν γνώσεις οὐχὶ πολλῶ πλείονας ἐκείνων, ἅς αὐτοὶ θὰ διδάξωσιν ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖω. Τοῦτο εἶναι ὀλέθριον διὰ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, διότι, ἵνα τις ὀρθῶς διδάξῃ τι, πρέπει αὐτὸς νὰ γνωρίζῃ δεκαπλάσια τοῦλάχιστον ἐκείνων, ἅτινα θὰ διδάξῃ· μόνον οὕτω δύναται αὐτὸς νὰ κινῆται ἐλευθέρως ἐν τῇ διδακτέᾳ ὕλῃ καὶ νὰ ποιῆται ἐκάστοτε τὴν προσήκουσαν ἐν αὐτῇ ἐκλογήν. Τάξις, πρὸς ἣν ὀργανικῶς θὰ συνδέηται τὸ διδασκαλεῖον, κατὰ τὴν διδακτέαν ὕλην ἔσται ἡ δευτέρα τοῦ νῦν γυμνασίου... Εἴσοδος εἰς τάξιν τοῦ διδασκαλείου ἀνωτέραν τῆς πρώτης δὲν θὰ ἐπιτρέπηται... Τὸ νῦν συμβαῖνον, καθ' ὃ ἐπιτρέπεται εἰς μαθητὰς προαχθέντας ἐξ ἀνωτέρας γυμνασιακῆς τάξεως, νὰ φοιτῶσιν εἰς τὴν δευτέραν διδασκαλείου, εἶναι ἄτοπον ὅλως· πρῶτον μὲν διότι οὕτω συνέρχονται εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν μαθηταὶ ὅλως διάφοροι κατὰ τὰς δυνάμεις, ἅτε ἐν διαφόροις ἐκπαιδευτηρίοις παιδευθέντες, δεύτερον δὲ διότι θὰ ὦσιν ἔλλιπείς περὶ τὰ τεχνικὰ μαθήματα, ἅτινα ἀποτελοῦσι κλάδον ἰδιάζοντα εἰς τὸ διδασκαλεῖον, ἀναγκαιότατον δὲ εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους. Τέλος ἐπάναγκες νομίζομεν νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὰ διδασκαλεῖα ὑποχρεωτικὴ ἢ διδασκαλία ξένης νεωτέρας γλώσσης· ὡς τοιαύτην δὲ προτιμῶμεν, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν εἰδικὸν τῶν διδασκαλείων σκοπὸν, τὴν Γερμανικὴν, ἐν ἣ εἶναι γεγραμμένα τὰ πλεῖστα καὶ σπουδαιότατα παιδαγωγικὰ συγγράμματα...».

Τὰ 4 διδασκαλεῖα τοῦ τύπου τοῦ ΧΘ' νόμου ἐξηκολούθησαν λειτουργοῦντα μέχρι τοῦ 1905, ὅποτε ἡ Κυβέρνησις διὰ λόγους οἰκονομίας, μαζί με τὴν κατάργησιν πολλῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ δημοτικῶν σχολείων ἀκόμη, προέβη εἰς τὴν κατάργησιν καὶ τῶν τριῶν διδασκαλείων, διατηρηθέντος μόνον τοῦ ἐν Ἀθήναις.